

S.A.ABDULLAYEVA

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: sevincabdullayev9@mail.ru

:<https://orcid.org/0009-0003-6096-7520>

Azərbaycan Dillər Universiteti

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 134)

10.62021/0026-0028.2025.3.010

İNGİLİSDİLLİ MƏTNLƏRDƏ METAFORALARIN GENİŞ İŞLƏDİLMƏSİ

Xülasə. Metaforalar bədii vasitə olaraq insan təfəkkürünün mühüm struktur elementlərindən biridir. Xüsusilə ingilis dilində metaforalar təkcə poeziyada, bədii ədəbiyyatda deyil, gündəlik danışmada, elmdə, siyasətdə, iqtisadiyyatda, jurnalistika və reklamlarda da geniş istifadə olunur. Metaforalar, çətin fikirlərin sadə və anlaşıqlı şəkildə çatdırılmasında mühüm rol oynayır. Bu məqalədə metafora anlayışı, onun növləri, funksiyaları və ingilisdilli müxtəlif mətnlərdə işlənmə mexanizmləri geniş şəkildə izah olunur.

Açar sözlər: bədii ədəbiyyat, nəzərdə tutulan metaforalar, geniş metaforalar, məcazi mənalar, koqnitiv nəzəriyyəsi

Giriş. Metafora yunan dilində “metapherein” sözündən götürülüb və mənası “bir şeyin başqa bir şeyə ötürülməsidir”. Klassik anlayışa görə, metafora bir anlayışı (hədəf) başqa, adətən daha konkret və vizual bir anlayışın (mənbə) terminləri ilə ifadə etməkdir. Məsələn, “He is a rock in difficult times” (O, çətin zamanlarda qayadır, yəni dözümlüdür) cümləsində insan, sabitlik və gücü ifadə edən “qaya” ilə təsvir olunur.

Əsas hissə. Metaforalar bir şeyi onun başqa bir şey olduğunu söyləməklə təsvir edirlər. Onlar unikaldırlar. Metaforalar iki şeyi bir-birindən fərqləndirir, lakin əşyaları fərqləndirərkən təşbehdəki kimi “like”, “as” sözlərindən istifadə olunmur. Metafora oxşarlıqları vurğulamaq üçün bir-biri ilə əlaqəli olmayan iki şey arasında birbaşa müqayisələr aparır.

“Ben was a cheetah at the race today” – Çita ən cəld heyvan olduğu üçün bu metafora Benin yarışda hamıdan cəld və çevik olmasına işarə edir.

Metafora məcazi mənaya istinad edən analogiyaya əsaslanan anlayışdır.

Metaforalar bir şeyin sözün həqiqi mənasında olmayan bir şey olduğunu iddia edir. Metaforalar məcazi ifadələrdir, bəzən oxşarlıq əsasında insana xas olan bir şeyin mənası əşyalara köçürülür və ya əksinə, əşyalara xas olan bir şey insana şamil edilir. Məsələn, “table legs”, “the tree of liberty”, “A glory of the day”, “he is a real fox”.

Metaforalar cümlə səviyyəsində istifadə olunaraq üslub baxımından inkişaf etmişdir. Yaradıcı metaforalar danışığı asanlaşdırır, mürəkkəb fikirləri sadələşdirir.

“This bedroom is a prison”

“He listened with a stone face”

“We don’t need dinosaurs in this company”

“The snow was a white blanket on the ground”

“Learning is a piece of cake at our school”

“Laughter is the music of the soul”

“Tom is a walking dictionary”

Metaforaların əsas dörd növü göstərilir: **Implied metaphor** (nəzərdə tutulan metaforalar), **Extended metaphor** (geniş metafora), **Dead metaphor** (vaxtı bitmiş metafora), **Mixed metaphor** (qarışıq metafora) [5, s. 24].

Müxtəlif metafora növləri düzgün bir məna seçməyə kömək edir.

Əgər çox açıq-aşkar olmadan bir az məcazi dil əlavə etmək istəsək, (**implied**) nəzərdə tutulan metaforalardan istifadə edilir:

“Her beauty is a blooming rose”; “Her words were honey”; “She has shiny eyes”; “Her eyes are sparkling diamonds”; “The stars are diamonds in the sky”; “The desert is a vast ocean of sand”. Bu növ metaforalar söhbətə ədviyyat qatır, sözləri gözəlləşdirir və mənanı dərinləşdirir. Obrazlı dildən istifadə edərək müqayisəni ifadə edir.

Mövzu və yaxşı əhvali-ruhiyyə yaratmaq üçün yazının bütün hissəsində (**extended**) geniş metafora istifadə olunur:

“I have a dream speech” (Amerikalıların ədalət və bərabərlik arzusu).

Mövzu və əhvali-ruhiyyə yaratmaq üçün yazının bütün hissəsində geniş metafora istifadə olunur. Bu cür metafora hekayənin bir hissəsini təşkil etmək və ya müəyyən bir fikri ifadə etmək üçün ədəbiyyatda uzun müddət işlədilir. Tez-tez şeirlərdə və xüsusilə də Şekspirin yazılarında rast gəlinir. Məsələn, Şekspirin “Romeo and Juliet” əsərində birbaşa müqayisə üçün metaforadan istifadə olunur:

“Juliet is the Sun” – günəşlə müqayisə edərkən fikrimizdə şəkil kimi canlanır.

Ən məşhur metaforalar: “It rains cats and dogs”; “Apple of my eyes”. Bu cür müqayisələr eyni olmayan şeylər arasında sözün əsl mənasında qəbul edilmir, ancaq beynimizdə bir şəkil çəkməyə kömək edir.

Dead (vaxtı bitmiş) metaforaya misal olaraq “Turn a blind eye” (göz yummaq) metaforasını göstərmək olar. Tez-tez işləndiyindən hərfi mənasını itirərək, ancaq məcazi mənada işlədilir.

Mixed (qarışıq) metaforalar məntiqi cəhətdən uyğun olmayan sözləri birləşdirir. Bu, iki uyğunsuz metafora birləşdirildikdə baş verir. Məsələn, “He stepped up to the plate and called a foul” – O, meydançaya yaxınlaşdı və qayda pozuntusunu qeydə aldı. Qarışıq metaforalar bəzən gülməli ola bilər, çünki onlar çox məna kəsb etmir.

Əlavə olaraq **Nature and Animal Metaphors** və **Visual metaphors** növləri də qeyd olunur. Uzun müddət yazıçılar insanları heyvanların və təbii şeylərin davranışları ilə müqayisə ediblər. Bəzi metaforalar var ki, öz mövzularını kompüter və ya musiqi alətləri kimi süni obyektlərlə müqayisə edirlər.

Vizual incəsənətdə tapılan **vizual** metaforalar və onların reklamı bizə şəkilli bənzətmə ilə müqayisəni göstərir.

1980-ci illərdə Corc Lakof və Mark Conson tərəfindən irəli sürülən **Koqnitiv metafor nəzəriyyəsi** (Conceptual Metaphor Theory) metaforanın yalnız dil vasitəsi deyil, həm də təfəkkür və qavrayış vasitəsi olduğunu göstərdi. Onların məşhur “Metaphors We Live By” əsərində göstərildiyi kimi, insanlar gündəlik həyatda və düşüncə sistemində metaforik strukturlardan istifadə edirlər:

“Argument is War” (He attacked every weak point in my argument.)

“Time is money” (“You’re wasting my time”) [3, s.59].

“Time is a thief” (It steals our life)

“Invisible man” (black man)

Göründüyü kimi, metaforalar dilin səthində görünə də, onun dərin təfəkkür strukturlarını əks etdirir.

Bədii ədəbiyyat, xüsusilə də şeir, metaforanın ən məhsuldar istifadəsini təklif edir. İngilis ədəbiyyatının klassikləri – Şekspir, Con Donne, T.S. Eliot, Silvia Plat kimi müəlliflər metaforalardan estetik və fəlsəfi dərinlik yaratmaq üçün istifadə ediblər.

Şekspirin-in “As You like it” pyesindəki məşhur metaforaya baxaq:

“All the world’s a stage, and all the men and women merely players”.

Burada dünya bir teatr səhnəsinə, insanlar isə aktyorlara bənzədilir. Bu metafora insanın dünyadakı keçici mövqeyini və sosial rollarını vurğulayır.

“Maqbet” əsərində “To win golden opinions” – özünə rəğbət, müsbət rəy qazanmaq mənasında işlədilmiş metaforadır.

“Otello” əsərində “the green-eyed monster” metaforası qısqanc mənasında işlədilir. Şekspir dildən qeyri-hərfi, metaforik şəkildə istifadə edirdi.

A.V.Kuninin qeyd etdiyi kimi, Şekspirin metaforaları ümumişlək ifadələrə çevrilmişdir və bu da onun bir linqvist kimi dahiliyinə və məşhurluğuna sübutdur.

Müasir ədəbiyyatda metaforalar daha çox **psixoloji və sosial vəziyyətlərin** ifadəsində istifadə olunur. Məsələn, Silvia Plath öz məşhur şeirində yazır:

“I’m a riddle in nine syllables...”

Bu, hamiləlik metaforasıdır və qadının daxili emosional dünyası poetik şəkildə ifadə olunur.

“Life is a rollercoaster” – (Həyat bir atraksiondur). Bu metafora həyatın enişli-yoxuşlu olduğuna işarə edir.

“The root of the problem” (Problemin özəyi, kökü);

“His dark eyes sparkled with pleasure”

“Dark days, dark times” (pis, qaranlıq vaxtlar, zamanlar);

“Someone’s face or eyes light up” (Qəfildən birinin üzü güldü, xoşbəxt oldu);

eləcə də “Someone’s face or eyes darkens” (Qəfildən birinin üzü, gözü qaraldı, pis oldu) ifadələri ingilis dili əsərlərində tez-tez rast gəlinən metaforalardır [7, s. 96].

Natiqlər, siyasi liderlər və siyasət adamları da metaforalar vasitəsilə ictimai rəyi formalaşdırmağa və mürəkkəb siyasi prosesləri sadələşdirməyə çalışırlar. Lakoff siyasətdə metaforaların gücünü vurğulayaraq göstərir ki, siyasi ideologiyalar belə metaforik strukturlarla müəyyən olunur.

“**Tax relief**” – vergi endirimi “rahatlama” kimi təqdim olunur, yəni vergi yük kimi qəbul edilir.

“**Nation as a family**” – dövlət ata, vətəndaşlar isə uşaqlar kimi metaforik təsvir olunur.

Media tez-tez hadisələri dramatikləşdirmək və oxucuda emosional reaksiya yaratmaq üçün metaforalardan istifadə edir:

“Economic tsunami hits Europe”

“The political landscape is shifting”

“Ideas are flowing” or “Conversation is flowing”

“People poured or streamed into the stadium”

“A heated discussion” or “a heated debate”

“Waves of disappointment” or “waves of sadness”

Bu cür metaforalar hadisələri daha anlaşılan və vizual şəkildə oxuculara təsvir edir.

Elmi mövzuda metaforalar konseptual çətinlikləri aşmaq üçün istifadə olunur. Məsələn:

“**Data highway**”, “**genetic code**”, “**memory storage**”, – informasiya texnologiyalarının da bu metaforalardan istifadə olunur və texnoloji anlayışları insan təfəkküründə daha uyğun formaya salmağa xidmət göstərir.

Vaxtı və kainatı Stefen Houking öz məşhur “A Brief History of Time” kitabında metaforalarla izah edir. Mürəkkəb fiziki anlayışların geniş kütləyə çatdırılmasında bu metaforalar əhəmiyyətli rol oynayır.

İngilis dilində **gündəlik danışqda** metaforalar çox geniş istifadə olunur:

• “I’m feeling down”

• “He’s in high spirits”

• “Let’s break the ice”

• “A wave of disappointment came over me”

Bu ifadələrin çoxu məcazidir və emosional vəziyyətləri, münasibətləri və sosial əlaqələri ifadə edir.

Metaforalar Qərb və Şərq mədəniyyətlərinə görə fərqlənir. Məsələn, “**argument is war**” metaforu Qərb mədəniyyətində xasdır, lakin Şərq mədəniyyətlərində “**argument is a journey**” və ya “**dance**” kimi daha əməkdaşlıq yönümlü metaforalara rast gəlinə bilər.

Rəqəmsal dövrdə internet, sosial media və reklam sahəsində metaforaların yeni növləri yaranır. Məsələn:

“The Internet is a window to the World” – İnternet dünyaya pəncərədir.

“The Computer is a brain” – kompüter beyindir.

“The cloud” – məlumatların saxlanıldığı virtual məkan.

“Firewall” – kibertəhlükəsizlik metaforu.

“Cyber bullying” – kiber zorakılıq.

Reklamlar və sosial media postları emosional effekt yaratmaq üçün tez-tez metaforik başlıqlardan istifadə edir:

“Unleash your potential” – Potensialınızı ortaya çıxarın.

“Fuel your dreams” – Xəyallarınızı canlandırın.

Metaforalardan danışarkən, ingilis dilində çox sayda unities – metaforalı idiomlar mövcuddur. Məsələn, “to make a mountain out of molehill” (qarışıqdan fil düzəltmək), “to play a second fiddle (aşağı mövqedə olmaq), “to wash one’s dirty linen in public” (birinin gizli, çirkəli əməllərini, günahlarını üzə çıxartmaq), “a snake in the grass” (pis niyyətli gizli düşmən), “big wheel”, “big shot” (nüfuzlu adam), “black sheep” (ailənin üz qarası), “dark horse” (gizli namizəd) və s.

Nəticə. İngilis dilində metaforalar sadəcə bədii vasitə deyil, həm də ünsiyyət, düşüncə və qavrayış alətidir. Metaforalar dilin səthində görünərsə də, onun dərin təfəkkür strukturlarını əks etdirir.

Elmi yenilik. Koqnitiv dilçilik və mədəni analiz metaforaların daha dərinləndirilməsinə şərait yaradır. İngilis dili mətni bu mənada metaforik zənginliyə malik bir diskurs sahəsi kimi çıxış edir.

Təbii əhəmiyyəti. Ədəbiyyatdan elmi mühakiməyə, siyasətdən gündəlik danışığa qədər bütün sahələrdə metaforaların işlədilməsi dilin həm estetik, həm də funksional imkanlarını genişləndirir. Media tez-tez hadisələri dramatikləşdirmək və oxucuda emosional reaksiya yaratmaq üçün metaforalardan istifadə edir.

Ədəbiyyat

1. Арнольд, И.В. Стилистика . Современный английский язык / И.В.Арнольд, – М.: Флинта Наука, – 2002, – 384 с.
2. Galperin, İ.R. Stylistics / İ.R.Galperin. – М.:1977.
3. Кунин, А.В. Фразеология современного английского языка / А.В.Кунин, –М.: Международные отношения, – 1996.
4. Lakoff, G. Metaphors We Live By / G.Lakoff, M.Johnson, – University of Chicago Press, – 1980.
5. Black, M. Models and Metaphors: Studies in Language and Philosophy / M.Black, – Cornell University Press, – 1962.
6. Cameron, L. Metaphor in Educational Discourse / L.Cameron, – Continuum, – 2003.
7. Semino, E. The Routledge Handbook of Metaphor and Language / E.Semino, Z.Demjén (eds.), – Routledge, – 2016.
8. Oliveira, Sh. 1000 English Collocations in 10 minutes a day / Sh.Oliveira, – 2013.

S.A.Abdullayeva

Extensive Use of Metaphors in English Texts Summary

Metaphors are one of the important structural elements of human thinking as an artistic tool. Especially in English, metaphors are widely used not only in poetry and fiction, but also in everyday speech,

science, politics, economics, journalism and advertising. Metaphors play an important role in conveying complex ideas in a simple and understandable way. This article explains in detail the concept of metaphor, its types, functions and mechanisms of development in various English-language texts.

Keywords: *fiction, implied metaphors, extended metaphors, figurative meanings, cognitive theory*

С.А.Абдуллаева

Широкое использование метафор в английских текстах

Резюме

Метафоры являются одним из важных структурных элементов человеческого мышления как художественного средства. Особенно в английском языке метафоры широко используются не только в поэзии и художественной литературе, но и в повседневной речи, науке, политике, экономике, журналистике и рекламе. Метафоры играют важную роль в передаче сложных идей простым и понятным языком. В данной статье подробно рассматривается понятие метафоры, её виды, функции и механизмы развития в различных англоязычных текстах.

Ключевые слова: *художественная литература, подразумеваемые метафоры, расширенные метафоры, переносные значения, когнитивная теория*

Rəyçi fil.f.d. V.S.Əliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 22.07.2025